

Ole Lauridsen

Ernst Bork: *Tysk-Dansk ordbog*. 13. udgave, 1. oplag ved Christian Liebing (Gyldendals røde ordbøger). København: Gyldendal, 1992.

Ordbogsserien, folk og især fagfolk elsker at hade, barslede i 1992 med en 13. udgave af den tysk-danske ordbog. Ernst Bork, som for skolen, gymnasiet og de videregående uddannelser i mange, mange år var nærmest synonym med "Ty-da/Da-Ty", arbejdede på Tysk-Dansk frem til sin død i 1989, hvor hans omfangsrige manuskript blev overdraget Christian Liebing.

Resultatet af Liebings indsats er, som forordet siger det, en gennemgribende revision og supplerings (ca. 200 sider) samt en række ændringer af mere teknisk karakter i forhold til 12. udgave.

Lad os tage det sidste først - det tekniske. Lay-outet er kraftigt forbedret: den blege tospaltede tekstblok med sin sterile skrifttype i temmelig lille pitch er i 13. udgave erstattet af et klart trespaltet tekstbillede med en skrift, der træder væsentlig bedre frem og dermed ikke trætter læseren; samtidig er forskellen mellem recte og kursiv blevet en hel del tydeligere, hvilket - ligesom udskiftningen af det gullige papir med klart hvidt - også letter læsningen betydeligt.

Formentlig menes der med forordets "ændringer af mere teknisk karakter" ikke kun ændringer i lay-out som de beskrevne, men også ændringer i ordbogens struktur, og netop på dette område er der da også sket ikke så lidt.

For det første er forholdet mellem forkortelsesliste og brugervejledning blevet strammet op, og det ret store mål af redundans, der tidligere generede, er dermed væk. Desuden er brugervejledningen blevet gjort mere udførlig, hvorved ikke mindst alfabetiseringsprincipperne træder væsentlig klarere frem; samtidig har Liebing gjort en hel del mere ud af de informationer om ordklasser, bøjning og ortografi, der er relevante for opslaget.

Der er dog visse skævheder: således ser man i forkortelseslisten p. 6f. *højere stil* (= *H*) side om side med *kancellisprog* (*kanc.*) og *gammeldags* (*glds.*), altså uden forsøg på differentiering - hvorfor ikke holde sig til et

og kun et begreb for det højere register, når angivelsernes formål vel er at advare mod brugen af de pågældende ord eller udtryk?

Noget tilsvarende kan anføres for det nedre register, der splittes ud på enhederne *talesprog/uformelt skriftsprog*, *slang* (= *S*) og *vulgært* (*vulg.*); det vulgære kan måske nok styres, men grænsen mellem *slang* og *talesprog* er i praksis umulig at trække, og en sammenfatning trænger sig derfor på.

Den praktiske anvendelse af forkortelserne viser sig også af og til problematisk, som fx når der p. 17 sp. 2. s.v. *ab_* til udtrykket *ab und zu* gives betydningen “frem og tilbage” og denne modificeres ved *glds.*, *sj.* (= “sjælden”); er betydningen sjælden, fordi den er gammeldags, eller kan gammeldags former generelt være hyppige, denne så for sin del sjælden og dermed afvigende - sådanne spørgsmål vil mange brugere uden tvivl stille. Jf. ligeledes *gedrungen* p. 272, sp. 1 med betydningsangivelsen “tilskyndet” og det hertil knyttede prædikat *glds.*, *H.*

Ordbogens grammatiske terminologi er generelt latinsk præget og godt det samme. Som i tidligere oplag oversættes begreberne til dansk eller ligefrem forklares, og dette er naturligvis en stor hjælp for den ubefæstede bruger. På et par afgørende punkter skrider forklaringerne imidlertid: akkusativ forklares som “genstandsleddets kasus” og dativ tilsvarende som “hensynsleddets kasus” - meget uheldigt, når en ganske betydelig del af disse oblique kasus skyldes anden styring end verbernes, altså præpositionernes; noget sådant vil mange selvfølgelig afvise som en ligegyldig bagatel, men det er for billigt, for vil man noget med disse grammatiske oplysninger, må man af rent sprogpædagogiske årsager være stringent. Omvendt er beskrivelsen af nominativ som “grundleddets kasus” og genitiv som “ejefald” klart acceptable, fordi disse funktioner er næsten enerådende.

Galt er det endvidere, at et transitivt verbum - med en overtagelse af tidligere oplags fremgangsmåde - defineres som “(et verbum, der) kan have objekt i akkusativ” og et intransitivt som “(et verbum, der) [ikke] [har] objekt i akkusativ”; dette *kan* i definitionen på transitivitet sigter antagelig til, at et objekt ud fra et valenssynspunkt kan være fakultativt, men modalverbet kan uden videre føre til den misforståelse, at transitive verber også kan have objekt i andre kasus, og definitionen på intransitivitet udelukker ikke denne mulighed. Igen: stringens må være et mindstekrav til definitioner og afgrænsninger.

I brugervejledningen p. 9-15 er der egentlig kun en enkelt generende detalje, nemlig oplysningen p. 10 om, at “() i et dansk udtryk angiver, at

leddet i parentes ikke kan udelades på dansk” - heri ligger antagelig en oplysning til tyske benyttere, hvilket virker så meget mere påfaldende, som denne oplysning er skrevet på dansk, og som ordbogen på andre og væsentligere punkter overhovedet ikke er konciperet for udlændinge. At ordbogen eller rettere dens koncept udelukkende er rettet mod et dansk publikum fremgår klart af opslagsartiklerne; fx tager man hverken i tidligere udgaver eller i den foreliggende eksplicit hensyn til en udenlandsk brugergruppe ved angivelse af fx danske kollokationer og idiomer samt genus- og bøjningsforhold for danske substantiver.

Endelig kan det diskuteres, om afsnittet om udtale hører hjemme i en tysk-dansk ordbog, der så helt klart henvender sig til danskere - dets berettigelse er begrænset. Men ser man bort fra denne og de øvrige indvendinger, må det fastslås, at der er tale om en brugervejledning, der synes at fungere, forudsat naturligvis, at brugeren gider læse den - det evige crux.

I bogens sidste del finder man en liste over adjektiver, der kompareres med omlyd eller har suppletiv komparation; dette er en nyhed og - især hvad angår suppletivbøjningen - naturligvis af ikke ringe betydning i forbindelse med konkrete opslag. I den traditionelle oversigt over de uregelmæssige verber anføres som i tidligere oplag vældig udmærket de mindre anvendelige konjunktiv-II-former (*gölte, hülfe, stähle* osv.), og som et novum finder man så i det indledende afsnit til listen oplysningen om, at disse former normalt erstattes ved *würden*-omskrivning - et glimrende tiltag. Endelig er der som i tidligere oplag anført en række geografiske navne med afvigende udtale; mens udtalen af tyske ord generelt ikke volder/bør volde en dansker problemer, er der i det geografiske navnemateriale unægtelig fælder, og det er derfor godt at få dem samlet.

Af ikke sprogligt materiale findes - fortsat på ordbogens sidste sider - en liste med automobilkendingsbogstaver for Tyskland, Schweiz og Øst-rig, og selv om kendingsbogstaver ikke just er traditionelt ordbogsstof, er oversigter af den art nu alligevel ikke uefne for de ganske mange, der medbringer ordbøger på ferierejser.

Borks oversigt over “die Flexion dänischer Verben” og ikke mindst afsnittet om dansk *s*-passiv som endnu fandtes i 12. oplag virkede på baggrund af den forudsatte danske brugergruppe meget påklitrede; disse ting er nu fjernet, og ordbogen fremtræder - trods de små og noget fejlslagne hensyn til tyske brugere - dermed alt i alt i en renere form.

En gennemgribende vurdering af lemmabestanden kan ikke gives efter blot få måneders brug af ordbogen, men generelt må man sige, at den vir-

ker dækkende for de flestes umiddelbare behov, og behageligt er det i øvrigt, at den er rensset for mere eksotiske fagsprog og inden for de optagne fagsprog i hovedsagen holder sig fra de allermest specielle ord og termer. Til gengæld stikker Borks legendariske faible for det aparte stadig hovedet frem, som når adverbiet *annoch* ("stadig væk") optages (p. 52 sp. 1); det karakteriseres som gammeldags, og det må siges at være så meget mere dækkende, som det slet ikke kan bruges i nutidssproget. Jf. tilsvarende artiklen om særformen *Ihro* ("Deres", fx *Ihro Majestät*; p. 356 sp. 3). I forbindelse med dette og tilsvarende ordmateriale bør redaktionen gøre op med sig selv, om den stadig vil dække også læsning af Goethe- og Schiller-tekster, eller om den vil satse på det egentlige standardsprog; det sidste må anbefales, da gymnasieskolen ved læsningen af de "klassiske" tekster meget ofte, ja vel som oftest benytter velglosserede udgaver, og dermed ikke som for blot en femten-tyve år siden også har brug for ordbogen i forbindelse med den del af faget. Endelig forekommer udvalget af "bildungssprachliches" materiale noget tilfældigt; således optages *in nuce* ("i en nøddeskal"; p. 360 sp. 1) - i øvrigt uheldigt nok uden at det angives, at der her ikke ligefrem er tale om standardsprog - mens fx *in pleno* eller *in praxi* ikke anføres, selv om disse udtryk er af ganske samme skuffe.

Mens lemmaudvalget bortset fra de nævnte detaljer i hovedsagen altså virker tilfredsstillende, er der problemer i forbindelse med ækvivalenterne. Jeg skal her afholde mig fra en bevidstløs listen-detailfejl-op og fra diskussioner af, om fx *die Kirche um das Dorf tragen* nu også dækker *gå over åen efter vand*; det der generer mig, og dét generelt, er kontekstløsheden. På ganske få undtagelser nær, anføres kun oversættelsen af det tyske lemma - ganske vist hyppigt med en tysk kontekst, men forstår man ikke den, er man lige vidt. Samtidig er ordningsprincipperne i de enkelte artikler i et vist omfang lidt diffuse og detailbetydningerne svære at adskille. Et typisk eksempel er *Art* p. 62 sp. 2, hvor der skelnes mellem betydningerne (1) "art, slags, sort", (2) "måde, vis", (3) "skik og brug, manér", (4) "væremåde, opførsel, levemåde" og igen "manér", (5) "væsen, natur, støbning", (6) "henseende" - hvorpå der under (7) og (8) så yderligere anføres kollokationer og idiomer, der reelt er afledt af detailbetydningerne (*aus der Art schlagen/nach Art des NN*); ganske tilsvarende problemer findes bl.a. s.v. *frei* (p. 254, sp. 1), *für* (p. 262 sp. 2), *Sache* (p. 539 sp. 2).

Når dette er anført, skal det dog også betones, at der også er endog særdeles fine problemløsninger; ordet *Insasse* er for mange "Lernere" et

stort mysterium og svært at oversætte, men med oplysningen "... en der befinder sig i ngt., passager (*des Autos*), beboer (*des Altenheims*), indsat (*des Gefängnisses*), dyr (*des Zoos*); pl. passagerer og mandskab" kommer man ganske vidt - nok fandtes størstedelen af denne passus også i 12. oplag, men det gør den ikke ringere. Jf. endvidere *Treuhand(anstalt)* (p. 642 sp. 3), hvor der fornuftigvis gives encyklopædiske oplysninger, hvilket også gælder store dele af ex-DDR-ordforrådet; glimrende i øvrigt, at det er bevaret, for mens det er aldeles overflødigt i en dansk-tysk ordbog, har man fortsat slet ikke sjældent brug for det ved læsning af tyske tekster både aktuelle og lidt ældre.

Gyldendals Tysk-Dansk er alt i alt et must, dels fordi det nu engang er den eneste foreliggende moderne ordbog af sin art, dels fordi den giver en udmærket indgang til oversættelsen - men også kun indgang: man er ofte, alt for ofte, henvist til videre detektivarbejde i de tysk-tyske ordbøger. Men det problem løses antagelig først, når "den store ordbog" ad åre udgives.